

ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Полінський В.А.

студент,

Науковий керівник: Іванов В.М.

професор,

Київський університет права Національної академії наук

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Проголошення України демократичною, соціальною та правовою державою, найвищою соціальною цінністю якої є людина, вимагає реформування чинного законодавства України. Як відомо, за часів незалежності України прийнято велику кількість законів та підзаконних актів, які суперечать один одному, Кодекс законів про працю є застарілим та не може регулювати відносини, які виникають у сучасному суспільстві. На сьогоднішній день виникає питання про прийняття Трудового Кодексу, тому питання дослідження історії трудового права є вкрай актуальним, адже завдяки історичному методу досягається поглиблене розуміння інститутів трудового права та з'являється можливість прогнозування розвитку трудового законодавства.

Особливості історичного розвитку трудового права досліджувалися такими науковцями, як А.М. Лушников, Є.Б. Хохлов, О.М. Олійник, В.М. Гураш та іншими.

Учені-трудовики відносять зародження трудового права як галузі права до другої половини дев'ятнадцятого століття. Так, Є.Б. Хохлов зазначає, що становлення та розвиток трудового права як самостійної галузі в системі права нерозривно пов'язане з розвитком найманої праці і перетворенням його в соціально значиме явище [1, ст. 5].

Зародження норм трудового права ми можемо помітити навіть у римському приватному праві. У Стародавньому Римі в умовах рабської форми ведення господарства, праця була виділена як самостійна майнова і духовна цінність, що складає особливий об'єкт цивільного обігу. Тому римському праву був притаманний договір особистого найму чи договір найму послуг – *location conductio operarum*, що застосовувався як до рабів, так і до вільновідпущеників, а потім вже і до вільних осіб, хоча застосування вільної праці не здобуло широкого розвитку [2, ст. 35].

Саме з XIII ст. можна помітити договірне регулювання найму праці, коли характерним способом укладання договору найму є акт «комендації», що передбачав передання незалежності за урочистих умов (особа, що наймається на роботу вкладає свої руки в руки господаря, який у вигляді відплати передавав їй будь-яку реальну або символічну річ). У зазначений проміжок

часу об'єктом правового регулювання праці стає сама особа, яка передає себе під владу господаря, яка не обмежувалася. Господар в таких відносинах мав повну владу над працівником, а держава не втручалась у відносини між ними [3, ст. 41].

Гостра необхідність у появі трудового права виникає наприкінці 80-х роках XIX століття, адже у цей період активно розвивається промисловість та підприємництво, що широко використовує у своїй діяльності найману працю, а нелюдська експлуатація працівників призводить до їх протестів та страйків. Все це й стало передумовою появи трудового права та захисту працівників.

Перші нормативні акти, які регулювали трудові відносини у сфері праці виникли в середині XIX ст. та отримали назву «фабричного» або «робочого» законодавства. Першим нормативним актом, який регулював відносини на території Російської Імперії, вважається Положення 1835 року «Про відносини між господарями фабричних закладів і робочими людьми, що вступають до них за наймом», який зобов'язував роботодавця встановлювати правила внутрішнього трудового розпорядку в фабричному закладі [4, ст. 29].

Пізніше був прийнятий закон, що встановлював «Правила роботи малолітніх на заводах, фабриках і мануфактурах» 1882 р., у якому встановлювалося, що до фабричних робіт діти допускаються не раніше 12 років (ст. 108), малолітні 12-15 років не повинні працювати більше 8 годин на добу і 4 години підряд (пізніше допущена робота до 9 годин на добу і 4 1/2 години підряд) [5, ст. 78].

Наступний «фабричний закон» від 3-го червня 1885 р. присвячувався нічній роботі підлітків до 17-ти років і жінок. Його поява викликала незадоволення не тільки серед хазяїв фабрик, але і багатьох робітників, оскільки поширилася думка, що заборона нічної роботи жінок і підлітків спричинить взагалі припинення нічних робіт і звільнення нічної зміни робочих [6, ст. 78].

10 грудня 1918 року було прийнято перший КЗпП Росії, дія якого на підставі договору про воєнно-політичний союз поширювалася і на територію України. КЗпП 1918 року визначив, що умови праці в державних установах регламентуються тарифними положеннями, затвердженими Народним комісаріатом праці – НКП (ст. 7), а умови праці на всіх підприємствах і в усіх господарствах регламентуються тарифними положеннями, що розробляються професійними спілками за погодженням з керівниками або власниками підприємств і господарств, затвердженими НКП (ст. 9). Ці положення, по суті, були колективними договорами, однак самого терміна «колективний договір» не було [7, ст. 56].

Важливим етапом у становленні трудового права стало прийняття Конституції УРСР від 1937 року, яка встановила нові принципи організації праці. Втім, попри всю демократичність та прогресивність цієї Конституції, її положення так і залишилися декларативними, тобто проголошеними на папері, однак не реалізованими на практиці. Ю. П. Дмитренко наголошує, що фактично 1936-1938 роки стали кульмінацією неадекватності політики держави: формальне закріплення в законодавстві широких конституційних

прав та свобод громадян і гарантій їх забезпечення та фактичні, постійні порушення цих норм (закріплення працівників за підприємствами, установами, заборона виїзду на заробітки (про виїзд за кордон не могло бути й мови). У цей період було фізично знищено працівників. Причина звільнення повинна була зазначитися відповідно до формулювань КЗпП або у вигляді посилення на статтю (пункт) цієї постанови. Таким чином, адміністрації було надане право вибору формулювання підстави звільнення, але в будь-якому випадку причина звільнення повинна була відповідати нормі закону [8, с. 19].

У роки Великої Вітчизняної Війни трудове право відійшло від своїх добровільно-демократичних засад та об'єднало в собі елементи кримінального та адміністративного права, тобто трудовий договір було замінено адміністративним актом [7, с. 255].

Визначальними для подальшого розвитку національного трудового законодавства стали 1970-1971 роки. У липні 1970 року був прийнятий зведений нормативно-правовий акт, який містив Основи законодавства Союзу РСР і союзних республік про працю. А вже 10 грудня 1971 року, з урахуванням положень вказаного правового документа, був прийнятий Кодекс законів про працю УРСР, нормами якого, порівняно із попередніми роками, дещо розширювалися та зміцнювалися права трудящих і службовців. Крім того, у Кодексі були збережені положення, перевірені багаторічною практикою. Зокрема, про участь робітників і службовців в управлінні виробництвом, про матеріальне стимулювання, робочий час. Були закріплені нові юридичні гарантії прав робітників і службовців [9, с. 27].

Резюмуючи вищевикладений матеріал, можемо констатувати, що трудове право, як система ідей, принципів поглядів на трудові відносини, взаємини працівників та роботодавців, склалося раніше, аніж з'явилося трудове законодавство. Втім, ускладнення виробничих відносин змусили правлячу верхівку вдатися до більш детальної та змістовної регламентації трудових відносин шляхом видання певних нормативно-правових актів. Тому трудове законодавство завжди повинно було відповідати вимогам часу та загальним тенденціям розвитку суспільних відносин, що і простежуємо сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Хохлов Е. Б. Очерки истории правового регулирования труда в России. Ч. 1. – СПб.: СПбГУ, 2000. – 196 с.
2. Олійник О. М. Розвиток трудових відносин і законодавства про працю в Україні (1917-1929 рр.). Автореф. дис. ... к. ю. н. – Х., 2003. – 20 с.
3. Гураш В. М. Становлення та розвиток трудового права в Україні : автореф. дис ... канд. юрид. наук / В. М. Гураш . – Київ, 2013 . – 16 с.
4. Вишновецька С. В. Історичні аспекти формування і розвитку галузі трудового права / С.В. Вишновецька. – Юрид. вісник. – № 1(10). – 2009. – С. 57–61.
5. Войтинский И. С. Новейшие течения в гражданском законодательстве о найме труда / И. С. Войтинский. – В сб.: Вопросы обществоведения. – Т. 1. – СПб., 1908. – 110 с.
6. Гавриленко Ю. М. Становлення Українського Трудового права: історичний аспект / Ю.М. Гавриленко // Наукові праці МАУП, 2010, вип. 2(25), с. 254–258.
7. Коршунова Т. Ю. Трудовой договор в современных условиях (К вопросу о найме труда) / Т. Ю. Коршунова, А. Ф. Нуртдинова // Государство и право. – 1994. – № 2. – С. 30-41.

8. Войтинский И. С. Новейшие течения в гражданском законодательстве о найме труда / И. С. Войтинский. – В сб.: Вопросы обществоведения. – Т. 1. – СПб., 1908. – 110 с.
9. Дмитренко Ю. П. Трудове право України : підручник / Ю. П. Дмитренко. – К.: ЮрінкомІнтер, 2009. – 624 с.